

Gletsjers op löss

Gletsjers op löss

Het verhaal van een arbeidsmigrant

*

Fer Lugger

Fer Lugger - 2022 - Gletsjers op löss

Coverontwerp: eFeL

©2022 - Fer Lugger

EVEN VOORAF.

De familie van mijn vader stamde uit Oostenrijk. Uit *Austria*, zeiden ze zelf. Die van mijn moeder kwam uit deze streek. De Luggers waren be-reisde stedelingen, de Houtvasten honkvaste keuterboeren. Beiden enigszins verwaarloosd katholiek en bijna even arm.

Al hielden de eersten zich dan ook voor wat beters. Hun naam werd al vermeld in kerkelijke documenten uit het jaar 1575, terwijl de bescheiden Limburgers hun naamgeving waarschijnlijk aan de grote Napoleon te danken hadden. De connectie met een knoestige klompenmaker laat zich makkelijk raden. Zou het wat te maken kunnen hebben met het hoogteverschil, met de ijle alpenlucht?

Alhoewel, hun Wenen lag 190 meter boven de zeespiegel, de Schinnense Moutheuvel op 75 meter. Zo groot was het verschil nu ook weer niet. Maar de mondaine woonoorden Klagenfurt of Wenen uit de machtige Donaumonarchie, klonken duizendmaal interessanter dan Schinnen of Spaubeek. Toch ook oeroude dorpjes die door Bonaparte waren aangedaan. Dat het eenvoudige woonhuis ook in het nietige Neufeld en Grossau had gestaan, hielden ze voornaam voor zich.

Hun vocabulaire was naast de Duitse landstaal ook heel anders. Ze hadden het voortdurend over Robert Stolz en zijn weergaloze polka's, terwijl de sobere Limburgers zich beperkten tot het verhalen over de te verwachte graanoogst en de komende ongunstige weersomstandigheden.

De Luggers zongen soms rare liedjes waar ze zelf om moesten huilen.

Ze aten ook met mes en vork. Prakken was niet toegestaan. Van hetzelfde bord eten waar eerst soep was uitgelepeld, was taboe. Ze aten ook iets heel anders. Noedels, goulash met rijst, aardappelen behoorden duidelijk niet tot hun favoriete spijs. De bereiding ervan was verrekt moeilijk, vond mijn wat boerse moeder. Rijst was immers peperduur en liet zich maar moeilijk koken. Roeren maar tot je arm een paar ons meer woog. Mijn moeder had er duidelijk grote moeite mee. Nee, dan waren onze eigen eigenheimers met spek en zuurkool een stuk eenvoudiger te bereiden. Bovendien bijna voor niets. De uitheemse koppige rijstebrij voerde in onze keuken niet zelden tot inheemse onmin.

De Oostenrijkers hadden ook ettelijke jaren in de Duitse *Ruhrpot* ge-woond. Ook dat wonen in Dortmund was maar gedeeltelijk waar, in feite huisden ze tijdens de Grote Oorlog van 1912 tot 1926 in Schwerte.

En dat nog niet eens, de wat afgelegen buitenwijk Holzen waar een metaalfabriek lag, was preciezer. Ze hadden daar grote honger en ellende geleden, maar daar hoorde je ze niet over klagen. Daar sprak je niet over. Dat begreep de Hollandse Kaaskop toch niet, terwijl diezelfde Limburger er toch maar bij hing en er wat prat op ging allesbehalve een Hollander te zijn. Voor iemand die uit lijfsbehoud moest kiezen tussen luchtige *Kaiserschmarn* en kneuterige hutspot, was de keus snel gemaakt. De eerste was weliswaar zeer smaakvol en zeker deliciaus te noemen, de burgerstampot daarentegen de hongerige maag vulde voor vele uren. En met een maag die even leeg is als de beurs, laat zich nu eenmaal slecht slapen. Bedenk wel, al deze door mij opgevoerde personen zijn geboren nog ver voor de Grote Oorlog uitbrak. Vóór het grote catastrofale vuurwerk van 1914, de grote catastrofe die de tijd vier jaar deed stilstaan. In de tijd van keizer Frans en Willem de Gorilla. In de gloriëtijd van de Habsburgse *Doppeladler* en de wat suffe Leeuw van Oranje.

Er komt nog een zeer belangrijk bestandsdeel bij. Iets dat in het geheel een grote rol speelt. Mijn weetgierige oren en mijn ongewoon begaafd herinneringsvermogen. Ik was een aandachtig toehoorder, hoe jong ook nog. Een dankbaar werktuig voor iemand die zich later de twijfelachtige hobby toe-eigende van verhalenschrijver. En daarmee een loodzware last op zijn rug nam. Over de kindsheidherinneringen van de befaamde zielenknijper Siegfried Freud is intussen al het nodige gezegd, daar hoeft niet nog eens over gekletst te worden. Er is al genoeg gezegd over de wensdroom. Woelgeesten zijn er al genoeg op deze wereld.

Nostalgie wordt vaak melancholie en leidt vaak tot troosteloosheid. Daarbij is het verlangen naar vroeger vaak vals en maar zelden objectief. Daar bovenop nog zeer onbetrouwbaar en intens gemeen. De wensdroom voert vaak tot tranen, tot bittere tranen van woede. Woede over de ongelijkheid, het schrijnende standsverschil en de diepe minachting voor het gewone werkvolk.

Ja, de akte Carl had indertijd heel wat teweeggebracht.

Vreemde mannen slopen in het gebied rond. Geleerde mannen met rare instrumenten op hun schouders. Geologen die de grond uitvoerig op mineralen en delfstoffen onderzochten. Ze boorden diepe gaten in de grond en bouwden vreemdsoortige torens in het land. Wekenlang waren

ze met hun raadselachtig werk bezig geweest. Ze hadden blijkbaar gevonden wat ze zochten, want na een tijdje waren ze weer weg. Daarna kwamen slimme rekenaars, gevolgd door een leger ambtenaren met dikke aktetassen. Die bleven wat langer rondhangen. Maar eindelijk was het zo ver. Het had lang geduurd. De kogel was door de kerk, de vergunningen waren getekend en de concessies 'CARL' verleend. Men kon aan de slag. De exploitatie van de steenkool kon beginnen.

Men schreef het jaar 1899.

Het passeerde allemaal nog in een tijd toen men zijn gevoel nog in tranen uitdrukte, met de primitieve gedachte in het hoofd dat lachen gezond was, in het groen geverfde keukenkastje nog het ordinaire Maastrichtse Regoutservies stond, en de landsgrenzen nog heel anders getrokken waren.

*

PROLOOG

1927. Ergens aan de Oostenrijks/Hongaarse grens.

Moedig probeerde een waterig winterzonnetje ietwat kleurrijke warmte in het verlaten landschap te brengen, maar...tevergeefs.

Vóór de eenzame grenswachter lagen zo ver zijn oog reikte de uitgestrekte heidevelden, waarvan de mooie paarse dopheide nog lang in de herfst had doorgebloeid en zo goed had gekleurd met de felrode gloed van de lijsterbessen, maar die er nu ondanks de bleke zonnestrallen dor en levenloos uitzagen. Rechts van hem lag de ondiepe maar visrijke binnenzee, waarvan de blonde rietkragen al in de opstijgende grijze nevel waren gehuld. Het zou niet lang meer duren of het hele landschap lag in een dikke deken van mist. Binnen enkele uren zou er waarschijnlijk een dun wit waasje vorst over het uitgestrekte land liggen. Iets oostelijker van de jonge soldaat kabbelde de kleine grillige waterstroom van de rivier die eeuwenlang de grenslijn tussen beide landen had bepaald, die echter sinds kort door overijverige landmeters gecorrigeerd was, maar zich van al deze menselijke handelingen niets aantrok en onverstoort verder de laagvlakte inliep. De volmaakte stilte om hem heen werd slechts een enkele maal onderbroken door het eentonige geluid van een voortrazende goederentrein die met zijn te veel aan stoom aflatend gefluit de desolate stilte doorbrak. Aan de steeds kleiner wordende witte rookpluimen die de zwarte locomotief achter zich liet, kon een aandachtige toeschouwer zien hoe ver hij al in de dorre poestavlake doorgedrongen was.

De wachtsoldaat volgde hem met zijn waakzame ogen net zo lang totdat aan de verre horizon de laatste flauwe rookkringetjes verdwenen waren. Twee uur stond hij nu al roerloos op wacht en evenzoveel uren zou het zeker nog duren voor hij weer werd afgelost.

Hij kreeg het koud, rilde even en dacht daarbij aan betere tijden. Zijn lange grijs verschoten uniformjas was weliswaar winters, maar daaronder droeg hij nog altijd de versleten zomeruitrusting die nog stamde uit de 'goede oude' keizertijd, toen zijn vaderland nog een groot en machtig rijk was dat meetelde in de wereld. Waarschijnlijk was dit uniform toen afgedragen door een evenzo arme drommel als hij en ook door zijn arrogante superieuren urenlang in een eenzaam wachthokje was geplaatst en die net zoals hij nu, als dank daarvoor, het domme gebulder van zijn sergeant moest verdragen. Toen had de aristocratische legertop zich nog

onoverwinnelijk geacht en trots elke confrontatie met de vijand aangegaan. Maar de laatste 'Grote Oorlog,' waarbij het in zijn blinde oorlogsdrift bijna geheel Europa had meegezogen, was er toch net een te veel geweest en de uiteindelijke nederlaag had het land dan ook in de verderfenis gestort. Het geplaagde volk was oorlogsmoe en crepeerde van de honger. De keizer werd verjaagd en met hem verdween meteen de machtige adel. Hun erfenis werd door de overwinnaars gereduceerd tot een armzalige rompstaat, met daarin nog geen zes miljoen inwoners meer en die eigenlijk niet meer levensvatbaar was.

Slechts met kunst en vliegwerk had het kleine land - dat nu een republiek was - zich als Europese staat gehandhaafd. Grote, rijke landsdelen van het oorspronkelijke grondgebied werden als straf voor de geleden nederlaag door de geallieerde overwinnaars aan de omringende winnende landen toegevoegd.

Alleen een smalle grensstrook - die vroeger deel uitmaakte van het buurland, dat overigens ook deelgenoot in het immens grote Habsburgse rijk was geweest en nu dus ook bij de verliezende partijen hoorde - werd grootmoedig door de overwinnaars aan Oostenrijk toegewezen. Het was hetzelfde armzalige stukje landstrook dat eeuwenlang tot het aangrenzende land had behoord, waar zijn voorvaders geboren en getogen waren en waar vele voorgeslachten hun brood hadden verdiend, dat hij nu als grenssoldaat diende te bewaken. Tegen wie? Geen enkel ander land zou het in zijn hoofd halen dit armzalige stukje grond te veroveren. Nee, de meeste onrust kwam immers van binnenuit. Al vanaf de eerste uren van de nog jonge republiek waren de verschillende politieke groeperingen het niet met elkaar eens geweest en om het geringste meningsverschil raakten ze slaags.

Nee, de grote glorie tijd van dit eens zo roemrijke land was voorgoed voorbij. Wat er nog restte was een straatbeeld met daarin hongerige gezichten, die met verachtelijke blikken en een stuurse zwijgzaamheid vijandig de wereld inkeken. Na de voor hen zo desastreuze afloop van de oorlog hadden de keizers van beide landen met lege handen gestaan en de diverse historici konden zich nu de vraag stellen wat meer verwerpe-lijk was geweest. - De brute Pruisische oorlogszucht of de arrogante kortzichtigheid van de vals charmante Habsburgers, die nog vrolijk dans-ten op de oorlogsvulkaan toen de honger en de ellende van het bittere einde al in zicht was? Zelf had de jonge soldaat zijn jeugd jaren in het grote, eveneens verliezende buurland doorgebracht. Had daar de ver-

schrikkingen van de oorlog meegemaakt. Daar was de oorlogsellende en de honger zo mogelijk nog groter geweest en hoopvol en met goede moed was hij na de oorlog weer naar zijn vaderland teruggekeerd.

Maar daar wachtte hem een onaangename verrassing. Men had hem meteen na het overschrijden van de landsgrens voor enkele maanden bij de grenswacht gedetacheerd. Hij kreeg een korte militaire opleiding die niet al te veel voorstelde. Hij werd opgeleid door luidruchtige militairen die ook niets meer voorstelden en diende in een leger dat helemaal niets meer voorstelde. Het eens zo machtige militair overheersende *Ostarrichi* - dat nu zelfs geen geld meer had voor nieuwe uniformen - liet daarom zijn soldaten maar gewoon verrekken van de kou. Voor even vergat de soldaat de kou en klemde met zijn verkleumde vingers zijn geweer wat steviger vast.

Hoorde hij daar iets? Kwam daar iemand? Beurtelings bespiedde hij de twee bospaden af waarlangs alles komen moest. Zowel de vriend alsook de vijand. Maar welke vijand dan? Nee, het was niets; maar een loos alarm en langzaam dwaalden zijn gedachten weer af.

Nog even moest hij volhouden. Nog enkele maanden doorbijten, dan zou hij deze gehate wachtdienst weer kunnen verlaten en worden wat hij altijd al was geweest: een vredelievende burger. Dan zouden hier over de dan weer paarse heide, duizenden en nog eens duizenden bonte vlinders dansen. Dan zouden ook de voor dit stukje land zo karakteristieke ooievaars van hun verre reis uit warmere streken weer op hun oude nest zijn teruggekeerd. Ze zouden weer statig met hun vleugels klappen, maar hij zou hun indrukwekkende paringsritueel niet meer meemaken. Dan zou hij weer vertrokken zijn.

Op zoek zijn naar een ander land, waar meer orde en discipline heerste en waar in vrijheid nog een goed stuk brood te verdienen viel. Dan zou hij dit achterdochtige verwaande volk weer verlaten.

Te laat besefte hij echter dat hij immers zelf ook deel uitmaakte van dit verscheurde volk, dat hij weliswaar innerlijk zo verachtte, maar waarmee hij toch door zijn afkomst voor altijd onlosmakelijk mee verbonden zou zijn.

*

De emigranten

Heerlen, zomer 1928

In de zomer van 1928 kwam mijn vader naar Nederland. Mijn VADER Ferdi was toen net tweeëntwintig jaar geworden. Zijn hele bezitting zat stevig verpakt in een bruinleren koffer, waarop nog vaag de krijtstrepen van de bagagenummers van zijn vorige verhuizing te zien waren.

Hij kwam uit Pottenstein, waar hij na de terugkeer naar zijn vaderland - nu nog geen jaar geleden - zo verrassend terecht was gekomen. De toch wel overhaaste terugkeer naar Oostenrijk was één groot debacle geweest en hij was van de ene teleurstelling in de andere gevallen.

Hij kwamen terecht in een totaal ontredderd land waar de wanorde en chaos overheerste. Het land was na de verloren oorlog bij de vredesbesprekingen over het verdrag van Saint-Germain in 1919, door de geallieerden toch vrij hard aangepakt. Naast het verlies van grote stukken land, zoals Zuid-Tirol aan Italië en een absoluut verbod tot een aansluiting bij Duitsland, bleef over voor de nieuwe republiek *Deutschösterreich*, een rompsaat van 6 miljoen inwoners, met een alleen al 2 miljoen zielen tellende hoofdstad Wenen, als waterhoofd. De laatste keizer was verjaagd, het dragen van adellijke titels verboden en het land ging als *Der Staat den keiner wollte* een uiterst onzekere toekomst tegemoet. Het had economisch gezien dan ook maar weinig kans tot overleven.

Men had weliswaar in 1925 met de invoering van de nieuwe *Schillingwährung* met moeite de grote inflatie enigszins kunnen stoppen en daarmee een staatsbankroet weten te voorkomen, maar het bleef met zijn losgeslagen politieke klimaat toch een straatarm land.

In de straten van de meeste grote Oostenrijkse steden, maar vooral in het 'Rode Wenen', vonden regelmatig zware gevechten plaats tussen de rechtse - stiekem door het bedrijfsleven gefinancierde Austrofacistische *Heimwehren* - en de linkse Austromarxistische *Schutzbund*, met als tragisch dieptepunt de brand van het paleis van justitie op 15 juli 1927, waarbij 87 doden vielen te betreuren. Nee; de terugkeer naar zijn vaderland was geen bijzonder groot succes geweest. Geld verdienen was nu de bedoeling. Een loopbaan opbouwen, iets wat in het eigen land bijna onmogelijk was geworden. De zoete honing waarmee hij naar hier was gelokt, was vast werk. De rugzak van de Oostenrijkse *Wanderfogel'* was akelig leeg. De onafgemaakte illusies had hij thuis achtergelaten. Daar was niet veel van terecht gekomen. Was de mooie cijferlijst op de *Ge-*

werbeschule van Schwerte toch voor niets geweest. Schoenen zou hij niet meer flikken. De leest paste niet meer in de nieuwe republiek. Rechts gespuis en verkeerde socialisten hadden een normaal bestaan onmogelijk gemaakt. De man met dat rare snorretje had de boel alleen nog op opgestookt. Hier, in dit kleine welvarende land had een vrouw het voor het zeggen. Een stoere vrouw met mannenmanieren.

In de zomer van 1928 kwam mijn vader met de trein op het station van Heerlen aan. Bijna 50,000 inwoners telde de kleine stad. Het panorama zag er best aardig uit. Vanuit het coupéraam had hij al vluchtig kennis gemaakt met het glooiende Limburgse landschap. Het verschilde niet eens zo veel met de omgeving die hij had verlaten. De groene heuvels waren wat lager en alles was wat kleinschaliger. Bovendien was er geen wijnbouw, maar de mensen die hier woonden waren zeer vriendelijk, ze spraken een vreemdsoortig dialect dat ze zelf hun eigen 'plat' noemden en met Duits kon de nieuwkomer zich goed redden.

Bij zijn aankomst in het plaatsje Heerlen was nauwelijks zichtbaar dat dit stadje het belangrijkste centrum van de Nederlandse mijnstreek was. Het was er niet zo troosteloos vuil en triest als in al die andere mijnbouwplaatsen in het Duitse Ruhrgebied of de Belgische Borinage. Hier eens géén dikke zwarte roetlagen en met stof bedekte gebouwen, maar een fris en vriendelijk stadje. De pikzwarte steenbergen die in de middagzon lagen te glinsteren, leken zelfs wat op gletsjers, ijsmassa's op zware Limburgse löss, dat weer wel.

Slechts het drukke autoverkeer voor de ingang van de mijn - die achter het station lag - verried dat hier het 'brood voor de industrie' naar boven werd gehaald. De vermoeide man had er echter maar weinig oog voor, hij had andere dingen aan zijn hoofd. Aanpassen aan de nieuwe situatie was het devies en dat dit hem ernst was bleek uit het voornemen om van het eerste in Nederland verdiende geld een nieuwe 'normale Nederlandse lange broek' te kopen. Zijn *Knickerbocker* stond hier zo vreemd.

Moe van de lange reis en verlangend naar een zacht bed en een verfrissend bad, bracht men hem naar zijn voorlopig onderkomen. Dat was het eenvoudige hotel-pension Bergrust Viehoff, gelegen onder aan de voet van de Schaesbergerweg te Heerlen. Naar een collectief gezellenhuis wilde hij niet.

In dit hotel/pension heerste 'mooie Fien'. Onder de goedkeurende blik van de slimme eigenaar dreef Fien de zaak; er gebeurde niet veel dat

haar ontging in dit toch al wat grotere, zeer goedbeklante etablissement. Echt in haar element was Fien achter de tapkast en menige verliefde drinkgast dronk hier zijn biertje alleen om haar; in de vurige hoop op wat meer!

Na zijn inschrijving enkele dagen later op de afdeling bevolking van de gemeente Heerlen op 30 juli 1928, en een eerste medische keuring met een officiële 'wormvrij' verklaring op zak, kon de man aan de slag.

Tewerkgesteld werd hij op de Oranje-Nassau mijn van Heerlerheide, in de functie van sleper. Zelfs zijn werknummer is nog bekend. Ferdi werd sleper nr.703. Een sleper was de laagst bestaande rang in de ondergrondse rangorde. Hij was het hulpje van de houwer, die op zijn beurt verantwoordelijk was voor de productie van zoveel mogelijk steenkool. Hoe meer meters kolen de houwer maakte in zijn 'sjiecht', hoe hoger zijn loon bij de 'afrekening' aan het einde van de maand zou zijn. Met een vette 'zondagsjiecht', enkele uren extra overwerk en een handig ontweken geldboete, zat er best veel in de 'tuut'.

In het jaar 1928 ging het uitstekend met de Limburgse mijnen. Het was een modern bedrijf en met ruim 38.000 ondergrondse 'koempels' de grootste werkgever van Nederland. Het land zelf kende geen eigen traditionele mijnbouw, zoals dat in België of Duitsland het geval was, en toen de mijnbouw dan ook in het begin van de 20ste eeuw aarzelend van de grond kwam, moest alle vakkennis uit het buitenland worden gehaald.

In 1895 had de sociaaldemocraat Domela Nieuwenhuizen - die toen in Heerlen bij de kruidenbroeder Aloysius kurde - al voorzien, dat er in Limburg een bloeiende mijnindustrie zou ontstaan.

Zowel de leidende figuren, de zogenoemde *Fahrsteigers* alsook de eerste eenvoudige mijnwerkers kwamen voornamelijk uit oude buitenlandse steenkolengebieden. De calvinistische Nederlanders zelf waren de opkomende mijnbouwindustrie niet zo welgezind. De meestal traditioneel in handel, scheepsbouw en de landbouw opgegroeide Hollanders, keken met duidelijke afkeer naar de stinkende industrie en vooral naar de eerste ondergrondse Limburgse steenkolenmijnen. Een nogal tamelijk hooghartige houding die nooit geheel zou verdwijnen. Ondanks het grote profijt dat de Limburgse mijnbouw het land bracht - ook in moeilijke tijden - bleven ze er maar vreemd tegenaan zien.

De kolenwinning in Zuid-Limburg was echter al eeuwen oud, zij het zeer kleinschalig. Aan de Duits-Nederlandse grens, in de Kerkradse Doma-

niale en in de nog veel kleinere Neuprick, werd al sinds de vroege middeleeuwen steenkool gegraven, maar de productie was nationaal gezien van te weinig belang om er ook maar enige aandacht aan te schenken.

De in het jaar 1896 aangelegde spoorlijn Sittard/Heerlen/Herzogenrath maakte een grootschalige afvoer van de gedolven kolen pas goed mogelijk. De Oranje-Nassaumijn gevestigd te Heerlen, was de eerste grote 'nieuwe' steenkolenmijn van Zuid-Limburg. Het was de vooruitziende bouwer van deze spoorlijn, de ingenieur Sarolea, die samen met de gebroeders Honingman al in het jaar 1893 een kolenconcessie had aangevraagd en die dan ook logischerwijze samen met deze broers daadwerkelijk eigenaar werd van de NV. Maatschappij tot Exploitatie van de Limburgse steenkolenmijnen Oranje-Nassau.

Sinds het jaar 1903 ondervond deze particuliere maatschappij echter al concurrentie van de staatsmijnen en na de openstelling van de Oranje Nassau II te Schaesberg in 1904, volgden dan ook in een rap tempo de andere mijnen. Het zouden er uiteindelijk twaalf worden.

Het aantal mijnwerkers steeg in korte tijd bijzonder snel en er was dan ook vlug een tekort aan arbeiders. Vooral na de eerste wereldoorlog was het Limburgse mijnbedrijf zeer snel gegroeid. Werfagenten zochten in het buitenland naarstig naar nieuwe arbeidskrachten. Vooral in Polen, Joegoslavië en de Balkanstaten, maar ook in Oostenrijk wierf men werkrachten. Ze kregen jaarcontracten waardoor ze, mocht dit nodig zijn, snel ontslagen konden worden. In het jaar 1928 waren vier van de tien in de Limburgse mijnen werkzame arbeiders van buitenlandse afkomst.

Er leefden, woonden en werkten maar liefst dertien verschillende nationaliteiten vreedzaam naast elkaar in de mijnstreek. De mijn was de bindende factor tussen deze mensen en afgezien van een kleine caféruzie op de zaterdagavond tussen heethoofdige *Junggesellen* onderling of met hun Nederlandse tegenhangers, kwam het nooit tot grote onlusten.

De taal die door de nieuwkomers gesproken werd, was een grote onduidelijke *mischmas*. Een slecht Nederlands afgewisseld met een nog veel slechter Duits. Om het te kunnen verstaan moest je veel letters van het alfabet kennen, om het te spreken nog veel meer. Het barbarisme overrolde de grammatica met een ongekennde minachting voor de eigen landstaal. De geboren Heerlenaar met zijn eigen taaltje, probeerde het maar liever niet. Het had geen zin, het was als extra hard praten tegen een stokdove. Men praatte met handen en voeten, met de potentie van het gevoel. Maar het rare gebrabbel wende. Het kwam terecht in de

grote gaarkeuken van het leven, werd daar gaargekookt tot een gortebrij die bijna iedereen lustte. Men rook er de aroma van recepten uit verre oorden. Knoflook, basilicum, rozemarijn.

De Limburger was begonnen de vreemde werkkrachten te omarmen. De geleerde ingenieur als zowel de eenvoudige werkman. 'Voel u hier echt thuis, vreemde man'. De mensen die hier woonden waren geen vreemdelingen meer. Speelden in het theater van het leven geen bijrol meer. Werden geprezen om hun vlijt.

De streek voer er wel bij. Het zakenleven floreerde als nooit tevoren. De winkeldeuren stonden wagenwijd open. De klant was er koning, of men deed maar zo. De bank leende geld uit zonder voorbehoud. Collaborateurs liepen de deuren plat. Het wonderwoord 'op afbetaling' had inmiddels zijn intrede gedaan. De stad leefde op. De mannen die er liepen, droegen een keurig kamgaren pak en hadden een gedeukte vilthoed op. Brave klerken, punctuele boekhouders, waren dat. Die droegen hun kunstleren aktetassen, met daarin de Volkskrant en het boterhammentrommeltje, met grote zwier.

Het bruisende stationsplein met zijn lawaaierige spoorwegemplacement, waar buiten treinreizigers naar het noorden, ook bomvolle kolentreinen vertrokken. Dienstmeisjes fietsten roekeloos kriskras door het drukke verkeer heen om vlug een boodschap te doen voor hun wispelturige mevrouw. Een enkel paard met wagen ratelde door de straat, meestal een melkboer. De brutale straatjongen neuriede en begon te fluiten als er een paar jonge meisjes langs kwamen. De enkele brave Jood die zich naar zijn synagoge repte, zag er niet anders uit dan de gemiddelde voorbijganger. Een beetje beter verzorgd, wellicht. Wat gedistingeerder mischien. Lompenproletariers zag je er niet, arme bedelaars maar zeer zelden. Ja zeker, de mijnstad Heerlen was een keurige stad.

Het was onder deze omstandigheden dat mijn vader zijn eerste 'sjiecht' maakte. De eerste kennismaking met het onder de grond zijn, viel niet mee voor de schoenmaker uit Pottenstein. Het mijnwerk was zwaar en vuil en aan de ruwe werksfeer die er ondergronds heerste kon hij maar moeilijk wennen. Ook met de steeds wisselende diensten, opgedeeld in een dag- nacht- of middagsjiecht had hij het moeilijk. Het werd een zware tijd, onbekend met het zware, ruwe mijnwerk, alles van de grond af moeten leren. Dit leerproces ging vaak gepaard met gevloek en gescheld van de houer, die bang was dat hij door het oponthoud zijn vereiste

kolenproductie niet haalde. Hoe meer meters kolen hij maakte, hoe hoger zijn akkoordloon zou zijn. Dit alles werkte op zijn gemoed, vooral het gemis van daglicht maakte hem mismoedig. Bovendien had hij angst. Verwonderlijk was dat niet.

De schrik zat er goed in bij de koempels en hoewel de meeste het door stoer gedrag probeerden te verbergen, waren ze bang. Enkele weken geleden was de mijnstreek opgeschrokken door één van de grootste ongelukken uit haar nog jonge geschiedenis. Een enorme mijngaskolenstof ontploffing, die op de staatsmijn Hendrik te Brunssum op vrijdag de 13e juli 1928 omstreeks 14.20 plaatsvond, kostte dertien koempels het leven. Het tragische ongeluk gebeurde op de post 436 in afdeling S van laag zeven. Een defect aan de benzine mijnlamp van de 47-jarige reserve-schietmeester Skovronski was waarschijnlijk de oorzaak van deze rampzalige mijngasontploffing geweest, zo werd later bij het onderzoek vastgesteld. Het dubbele gaas van het koper dat de vlam van de benzine-lamp afschermdde, was doorgesmolten en kwam in contact met het toen daar aanwezige mijngas.

De explosie die volgde was rampzalig en het lot van de vele doden en gewonden drukte nog heel lang een zware stempel op het leven van de Limburgse koempels. En hoewel de Nederlandse mijnen tot de veiligste kolenproductieplaatsen van de wereld behoorden, bleef het beroep van mijnwerker toch zeer gevaarlijk. Door de eeuwige vijand van de mijnwerker, het gevaarlijke mijngas, maar ook door andere oorzaken, verloren in deze tijd gemiddeld twee mijnwerkers per maand hun leven, om van het hoge aantal ernstige, niet-dodelijke ongelukken maar te zwijgen. Geen wonder dat de schoenmaker, die naar mijn mening ongeschikt was voor dit zware beroep, doodsbang was.

Het is inmiddels eind 1930 als we ons verhaal voortzetten.

Ferdi had zich aan de bestaande situatie aangepast en het al letterlijk en figuurlijk tot hulphouwer 'geschopt'. Niet dat er veel verschil bestond tussen de werkzaamheden van de houwer en de hulphouwer, alleen was de beloning van de laatste lager. Ruim 30% minder. Aan vertrekken dacht hij niet meer; waar zou hij ook naartoe moeten. Bovendien was 1929 het jaar van de grote beurskrach die de aanvang inluidde van een wereldomvattende financiële depressie.

In Amerika stortte op 25 oktober 'Zwarte vrijdag' onverwachts de beurs van Wall Street in. De gevolgen daarvan lieten zich ook overal in Europa